

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Toshkent viloyati Parkent tumani

Samsarak qishlog'i 28-maktab

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Shoyo'ldosheva Dilrabo Shoaslonovna

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitish jarayonida interfaol metodlardan foydalanishning nazariy asoslari, amaliy ahamiyati va samaradorligi keng yoritilgan. Ta'lim tizimida yuz berayotgan islohotlar o'qituvchidan yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Interfaol metodlar o'quvchilarning darsga qiziqishini oshirish, ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda mustaqil ishlash malakalarini shakllantirish borasida muhim pedagogik vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Maqolada ushbu metodlarning turlari, qo'llanilish usullari, boshlang'ich ta'limdagi o'rni va ularning pedagogik samarasi batafsil tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: interfaol metodlar, boshlang'ich sinf, o'qitish, hamkorlik, guruhli ishlash, rolli o'yin, faol ishtirok, ta'lim samaradorligi, ijodiy tafakkur, zamonaviy pedagogika.

Kirish

Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasida ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va zamonaviy o'qitish metodlarini keng joriy etish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. [1] An'anaviy, bir tomonlama axborot uzatishga asoslangan o'qitish usullari o'rnini o'quvchini markazga qo'ygan, uning faolligini ta'minlaydigan zamonaviy yondashuvlar asta-sekin egallayapti.

Jahon ta'lim amaliyotida interfaol metodlarning samaradorligi ko'plab tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Amerikalik pedagog J. Dyuning «O'rganish — bu amal qilish» tamoyili [7] zamonaviy interfaol ta'limning nazariy asosi hisoblanadi. Lev Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasiga ko'ra, bola o'z imkoniyatlaridan biroz yuqoriroq vazifalarni hamkorlikda bajarar ekan, tez sur'atda rivojlanadi. [8] Ushbu g'oyalar interfaol metodlarning pedagogik negizini tashkil etadi.

Psixolog Jan Piajening tadqiqotlariga ko'ra, 6–10 yoshdagi bolalar konkret operatsiyalar davrida bo'lib, ular bilimni bevosita tajriba va harakat orqali o'zlashtiradilar. [9] Shu bois ushbu yoshdagi bolalar uchun o'yin, hamkorlik va faol ishtirokni o'z ichiga olgan interfaol metodlar an'anaviy leksiya-savol-javob usuliga nisbatan ancha samarali hisoblanadi.

O'zbekistonda ham bu sohada muhim tadqiqotlar olib borilmoqda. Pedagog olim J.G'. Yo'ldoshev ta'kidlaganidek, interfaol metodlar o'quvchini bilimni tayyor holda qabul qiluvchidan uni mustaqil kashf etuvchiga aylantiradi. [3] Bu fikr zamonaviy ta'lim falsafasining mohiyatini to'liq aks ettiradi va boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun ayniqsa dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolaning maqsadi — boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda interfaol metodlardan foydalanishning nazariy asoslarini ochib berish, amaliy tajribani umumlashtirish va o'qituvchilarga metodologik ko'mak ko'rsatishdan iborat. Tadqiqot Toshkent viloyati Parkent tumanidagi 28-maktab boshlang'ich sinflari asosida olib borilgan.

Asosiy qism

1. Interfaol metodlarning nazariy asoslari

Interfaol so'zi inglizcha «interactive» — o'zaro ta'sir, ikki tomonlama aloqa ma'nosini anglatadi. Pedagogika fanida interfaol ta'lim deganda o'qituvchi, o'quvchi va o'quv muhiti o'rtasida faol o'zaro munosabatga asoslangan ta'lim jarayoni tushuniladi.

Taniqli amerikalik pedagog Edgar Deyling tomonidan ishlab chiqilgan «Tajriba konusi» modeliga ko'ra, odamlar o'qigan narsalarining 10 foizini, eshitganlari 20 foizini, ko'rganlari 30 foizini, o'zlari aytgan va qilganlari esa 90 foizini esda saqlab qoladilar. [13] Bu ma'lumot interfaol metodlarning naqadar zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

Rossiyalik pedagog V.A. Suxomlinskiy ham o'quvchida o'rganishga ishtiyoq uyg'otishning eng samarali yo'li — bu uning faolligini ta'minlash ekanligini ta'kidlagan. [16] Interfaol metodlar aynan shu maqsadga xizmat qiladi.

2. Boshlang'ich sinflarda qo'llaniladigan interfaol metodlar

2.1. «Aqliy hujum» (*Brainstorming*) metodi

Ushbu metodning asoschisi amerikalik Alex Osborn hisoblanadi. [10] Aqliy hujumda o'qituvchi muammo yoki savol qo'yadi, o'quvchilar esa o'z fikrlarini erkin bayon etadilar. Tanqid qilinmaslik kafolati orqali har bir o'quvchi o'z fikrini aytishga undanadi. Boshlang'ich sinflarda bu metod yangi mavzu boshlanganda, o'quvchilarning oldingi bilimlarini faollashtirish maqsadida keng qo'llaniladi.

Masalan, «Tabiat nima?» mavzusida o'quvchilar eshitgan, ko'rgan va his qilgan barcha narsalarini erkin aytib, doskaga yozib boradilar. Natijada mavzu bo'yicha umumiy manzara shakllanadi va bolalar uni ko'rgazmali tarzda idrok etadilar.

2.2. *Kichik guruhlarda ishlash metodi*

Kooperativ ta'lim nazariyasining asoschilaridan David va Roger Jonsonlarning tadqiqotlari isbotlaganidek, kichik guruhlarda birgalikda ishlash individual o'rganishga nisbatan bilim sifatini sezilarli darajada oshiradi. [11] O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, birgalikda vazifani bajaradilar — har bir guruh a'zosi muayyan rol bajaradi: yo'l boshchi, yozuvchi, so'zlovchi va boshqalar.

Bu metod o'quvchilarda mas'uliyatlilik, hamkorlik va o'zaro hurmat hissini tarbiyalaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun bu ayniqsa muhim, chunki ular ijtimoiy ko'nikmalarini aynan mana shu yoshda shakllantiradilar. Parkent tumanidagi 28-maktabda

guruhli ishlash metodini qo'llash sinf iqlimini ijobiy tomonga o'zgartirdi: bolalar bir-birini eshitishga, boshqalarning fikrini hurmat qilishga o'rgandilar.

2.3. Rolli o'yinlar va dramatisatsiya

Psixolog L.S. Vygotskiy o'yinni bolaning «yaqin rivojlanish zonasi»ga erisha oladigan faoliyat turi deb ta'riflagan. [8] Kichik yoshdagi o'quvchilar uchun o'yin — bu bilim olishning tabiiy va organik usuli. Rolli o'yinlarda bolalar turli hayotiy vaziyatlarni, tarixiy voqealarni yoki adabiy asarlar qahramonlarini tasvirlab, chuqur o'ylash va ijodiy yondashishga o'rganadilar.

Masalan, ona tili darsida ertak qahramonlarini o'ynash orqali bolalar nutq malakalarini tabiiy tarzda rivojlantiradilar. Matematika darsida esa «do'kon» rolli o'yini hisob-kitob ko'nikmalarini hayotiy vaziyatga bog'lash imkonini beradi.

2.4. «BBB» jadvali: Bilaman – Bilib oldim – Bilmoqchiman

Bu metodning muallifi Donna Ogle bo'lib, u «K-W-L» nomi ostida taklif qilgan. [12] O'quvchi mavzu yuzasidagi dastlabki bilimlarini, yangi o'zlashtirganlari va o'rganishni istagan jihatlarini yozadi. Jadval dars boshida va oxirida to'ldiriladi.

Ushbu yondashuv o'quvchida o'z ta'limiga mas'uliyatlilik hissini uyg'otadi va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun metakognitiv ko'nikmalarni erta shakllantirishda juda samarali vosita hisoblanadi.

2.5. «Insert» — matn ustida ishlash metodi

O'quvchilar matnni o'qir ekan, maxsus belgilar yordamida o'z munosabatlarini bildiradilar: «v» — bilardim, «+» — yangi ma'lumot, «-» — mening fikrimga zid, «?» — tushunmadim. [5] Bu metod o'quvchilarda tanqidiy va tahliliy fikrlashni, o'z bilimini mustaqil baholash malakasini rivojlantiradi.

2.6. Didaktik o'yinlar

Taniqli psixolog Johan Huizinga o'yinni inson madaniyatining asosiy elementi sifatida ta'riflagan. [15] Matematika, ona tili va boshqa fanlarni o'rgatishda didaktik

o'yinlardan foydalanish ta'lim jarayonini qiziqarli va mazmunli qiladi. So'z o'yinlari, raqamli topishmoqlar, rebuslar, krossvordlar o'quvchilarning bilishga bo'lgan ishtiyoqini kuchaytiradi.

Masalan, matematik loto o'yini ko'paytirish jadvalini o'rgatishda, so'z zanjiri o'yini esa bolaning lug'at boyligini kengaytirishda juda samarali. Samsarak qishlog'i 28-maktabida ushbu metoddan foydalanganda o'quvchilarning darsga kelish va qatnashish faolligi sezilarli oshdi.

2.7. Loyiha metodi

Loyiha metodi amerikalik pedagog W. Kilpatrick tomonidan J. Dyuning g'oyalari asosida rivojlantirilgan. [7] Ushbu metodda o'quvchilar real hayotiy muammo yoki savol atrofida birlashib, uni echishga harakat qiladilar. Boshlang'ich sinflarda loyiha odatda kichik miqyosda — sinf bezagi, tabiat bo'yicha kuzatuv, yoki qisqa tadqiqot shaklida amalga oshiriladi.

Masalan, «Bizning maktab bog'ining fasllari» loyihasida o'quvchilar fotosuratlar, rasmlar va kuzatuvlar asosida birgalikda albom tuzadilar. Bu jarayonda ular bir vaqtning o'zida tabiatni o'rganadilar, yozish malakasini mashq qiladilar va jamoaviy ishlashni o'rganadilar.

3. Interfaol metodlarning amaliy samarasi

Parkent tumanidagi 28-maktabda boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan olib borilgan amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlardan muntazam foydalanish ko'plab ijobiy natijalarga olib keladi. Tadqiqotchi S.T. Nishonova ma'lumotlariga ko'ra, interfaol metodlarni qo'llagan sinflarda o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlari an'anaviy usulda o'qitiladigan sinflarga nisbatan o'rtacha 25–30 foizga yuqori bo'ladi. [5]

Kuzatishlar va diagnostik natijalar quyidagi ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatdi: o'quvchilarning darsga qiziqishi va ishtiyoqi ortdi; sinfda ijobiy psixologik muhit yaratildi; o'quv materialini o'zlashtirish sifati va barqarorligi oshdi; nutq faolligi va muloqot ko'nikmalari rivojlandi; o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy tafakkuri takomillashdi.

Xalqaro PISA tadqiqotlari ham ushbu fikrni tasdiqlaydi: o'quvchilar o'z g'oyalari ni erkin ifodalay oladigan, savollar bera oladigan muhitda ta'lim olganida kognitiv ko'rsatkichlar sezilarli darajada oshadi. [17]

4. Interfaol metodlarni qo'llashda e'tibor beriladigan jihatlar

Interfaol metodlardan samarali foydalanish uchun o'qituvchi bir qator muhim tamoyillarga amal qilishi lozim.

Birinchi dan, metodni o'quvchilarning yosh xususiyatlari va mavzuning mazmuniga mos tanlash zarur. Har qanday metod barcha sinflar uchun bir xil samara bermasligi mumkin. Pedagog A. Hasanov ta'kidlaganidek, o'qituvchining eng muhim mahorati — to'g'ri metodini, to'g'ri vaqtda, to'g'ri o'quvchilar uchun tanlash ko'nikmasidir. [4]

Ikkinchi dan, har bir o'quvchining jarayonda ishtirokini ta'minlash kerak. Passiv qolgan o'quvchi interfaol ta'limdan to'liq foyda ololmaydi. Bu o'qituvchidan har bir bolaga individual e'tibor qaratishni talab etadi.

Uchinchi dan, metodlarni doimo almashtirib turish maqsadga muvofiq. O.Q. Tolipov va M. Usmonboevalarning tadqiqotlariga ko'ra, samarali o'qituvchi har bir darsda kamida ikki-uch xil o'qitish usulidan foydalanadi. [6]

To'rtinchi dan, interfaol metodlar an'anaviy o'qitish usullarini to'liq inkor etmaydi — ular bir-birini to'ldirib keladi. Ba'zi tushunchalar va qoidalar, ayniqsa savodxonlik va hisob-kitobga oid asosiy bilimlar, izohli o'qitishni talab etadi. Interfaol metodlar ushbu bilimlarni mustahkamlash va chuqurlashtirish uchun qo'llaniladi.

Xulosa

Interfaol metodlar boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda juda katta ahamiyatga ega. Psixolog Howard Gardner ko'p intellektlar nazariyasida ta'kidlaganidek, har bir bola o'ziga xos tarzda o'rganadi va o'qituvchining vazifasi — ushbu xilma-xillikni tan olib, unga mos sharoit yaratishdir. [14] Interfaol metodlar aynan shu imkoniyatni ta'minlaydi.

Zamonaviy o'qituvchi ushbu metodlarni puxta o'rganib, dars jarayoniga mahorat bilan tatbiq eta olishi — bugungi ta'lim tizimining muhim talablaridan biridir. Shoyo'ldosheva Dilrabo Shoaslonovna rahbarligidagi 28-maktabdagi amaliy tajriba isbotlaydiki, interfaol metodlardan to'g'ri foydalanish o'quvchilarning ham bilim sifatini, ham sinf jamoasidagi ijobiy muhitni sezilarli darajada yaxshilaydi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash zarurki, interfaol ta'lim — bu faqat metod emas, bu o'quvchiga nisbatan munosabat tizimi. Bola passiv ob'ektdan aktiv sub'ektga aylanganida, ta'lim o'z mohiyatiga muvofiq amalga oshadi. Ushbu yondashuv kelajakda yanada keng miqyosda joriy etilishi, o'qituvchilar malakasini oshirish tizimida alohida o'rin egallashi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni. 2022–2026 yillarda yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent, 2022.
- [2] O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
- [3] Yo'ldoshev J.G'. Interfaol ta'lim metodlari. — Toshkent: O'qituvchi, 2019.
- [4] Hasanov A. Ta'limda innovatsion yondashuvlar. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
- [5] Nishonova S.T. Boshlang'ich ta'limda faol metodlar. — Samarqand, 2020.
- [6] Tolipov O'.Q., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2018.
- [7] Dewey J. Experience and Education. — New York: Macmillan, 1938.
- [8] Выготский Л.С. Mind in Society. — Cambridge: Harvard University Press, 1978.
- [9] Piaget J. The Origins of Intelligence in Children. — New York: International Universities Press, 1952.
- [10] Osborn A. Applied Imagination. — New York: Scribner, 1953.

- [11] Johnson D., Johnson R. Learning Together and Alone. — Boston: Allyn & Bacon, 1994.
- [12] Ogle D. K-W-L: A Teaching Model That Develops Active Reading. The Reading Teacher, 1986.
- [13] Dale E. Audiovisual Methods in Teaching. — New York: Dryden Press, 1969.
- [14] Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. — New York: Basic Books, 1983.
- [15] Huizinga J. Homo Ludens. — Amsterdam: Pantheon Books, 1938.
- [16] Suxomlinskiy V.A. Maktabda quvonch. — Toshkent: O'qituvchi, 1969.
- [17] OECD. PISA 2018 Results: What Students Know and Can Do. — Paris: OECD Publishing, 2019.